

Tudósítás – a tudósházból: „Magyar tájak, geográfus ecsettel”

III. Földrajzi nap a Magyar Tudományos Akadémián

Már az alcím római száma is jelzi, hogy lassan hagyományt teremt az az előadói ülés, amelyet a Földrajz I. és II. Tudományos Bizottságok közösen szerveznek tavasszal az MTA székházában. Az idei rendezvénynek kedvesen blikkflangos címe mögött valóban nagyon színes tartalom került – a sajnos szerény számú – érdeklődő hallgatóság elé. Bár konkrét jegyzeteket nem készítettem, e lap szerkesztőjének némi biztatására, mégis úgy éreztem, hogy érdemes megőrizni az előadások legfontosabb tartalmi elemeit a geography.hu (és az utókor) számára.

Két dolog kívánczik talán előzetes kiemelésre. Az egyik, hogy a „táj”, mint az egyik legkomplexebb, a geográfia kétarcúságát, ugyanakkor a természeti és társadalmi folyamatok sajátos térbeli egységét is reprezentáló, átfogó fogalom, mennyire kiválóan alkalmasnak mutatkozott arra, hogy a földrajz két fő ágát végeredményben külön-külön művelők együtt adjanak elő, s próbálják meg „egymást meggyőzni” tudásuk fontosságáról, hasznosságáról. A másik kiemelésre kívánczó dolog pedig az, hogy számos kiváló képességű és már most figyelemre méltó eredményekkel rendelkező fiatal kutatót, egyetemi kollegát is hallhatunk a 3,5 órás ülés során. Valamennyien azt a reményt keltették e sorok írójában (s remélem másokban is), hogy kiváló tudású és elkötelezett geográfusok fogják képviselni a jövőben is e páratlanul szép tudományt, s annak mindkét ágát.

Mint fentebb említettem, jegyzeteket nem készítettem, az előadások diái sincsenek a birtokomban, kizárólag arra igyekszem most törekedni, hogy a sokféle benyomás legfontosabb elemeit összefoglaljam a lap számára. (Egyben azt is jelzem, ha valaki, aki érintettként előadott és ki kívánja egészíteni azokat a mondatokat, melyet az ő előadásáról emlékezetből leírtam, nyilván a szerkesztő örömmel ad ennek helyt a következő számban.) Ezen emlékező tudósításban igyekszem minden előadásról pár soros rezümét adni, hátha lesz olyan, aki ezeket olvasva fel felfigyel, utána néz, felveszi kapcsolatot az előadóval, stb. stb.

CSORBA Péter a Földrajz I. Bizottság elnöke, tartotta az első előadást, pontosabban beszámolót, a készülő új Nemzeti Atlasz tájfejezetének munkálatairól. Tudományunknak valóban kb. két-három évtizedenként nagy feladata, sőt talán ünnepe is ez a munka, amely most, az eddigiektől eltérően négy nagy kötetben fog megjelenni, s mint az előadó nagyon hangsúlyozta, elérhető áron. A tájkötet bemutatott lapjai részben a hagyományos szerkesztési mintákat követik, de tartalmukban a legújabb kutatások eredményeit szintetizálják. Másrészt viszont új formát adnak majd leendő olvasó számára a táblákon megjelenő rövid magyarázó szövegboxok, fényképek, a gazdag illusztrációk. Hatalmas csapatmunka eredménye lesz ez az atlasz is. Olyan kiállítású, mint ezt is láthattuk is a diákon, mint a spanyol, a német, stb. nemzeti atlaszok.

SZILASI Péter a magyar tájak felszínborítás-mintázatának a változásait mutatta be 1990-2016 között. Mint már nemcsak szakmai berkekben közismert, az úrfelvételek segítségével szinte napról napra lehet követni azokat a változásokat, amelyek a Föld felszínén bekövetkeznek. Az azonban, hogy ezeknek a változásoknak hogyan lehet megadni „a mélységét, a méretét, bizonyos okait és következményeit” már eminens tájfeldrajzosi elemző feladat. Az előadónk kiváló térképanyaggal illusztrálta mondanivalóját, amiből később gondolati „csatlakozásokat” figyelhettünk meg a további előadásokhoz.

Az Alföld talányos tájáról beszélt eszmefuttatásában Beluszky Pál. *A Nagyalföld történeti földrajza* című remek könyv szerzője most azt emelte ki előadásban, hogy az itt kialakult kis és nagy mezővárosok települési világa, különleges tanyarendszere mellett a helyi társadalom is

olyan sajátosságokkal rendelkezett hajdan e nagytájon (egyetemi professzoroknak, tanároknak voltak komoly kertjei, tanyái, bérbe adott állatai stb.), ami szorosan kapcsolódott az alföldi „paraszt-polgári világ” sajátosságaihoz. Az alföldi tájak sokszínűségében, mint mondotta az előadó, „nagyon gyanús”, sőt szinte meghatározó elem volt természetesen maga a táji környezet, annak változása és szoros kapcsolata a különböző gazdálkodási formákkal.

Ennek részbeni illusztrációja volt a következő előadás, e sorok írójától (társszerző: KOVÁCS András Donát). Az átalakuló tanyák a változó tájban című előadásomban ennek a valóban sajátos és korábban meghatározó alföldi településformának a részbeni pusztulását, illetve a mező- és tájgazdálkodásban való fontos szerepét és egyre mérsékeltbb életképességét mutattam be. A szélsőséges „tanyás táji” változások (az előregedés, az elnéptelenedés, a szegénység, a gazdagság, sőt nem ritkán számos külföldi tulajdonos megjelenése) nagyon dinamikusak, különösen a nagyobb városok szuburbán zónájában szinte pusztító méretűek. Ugyanakkor a kormányzat igyekszik támogatni a tájfenntartó tanyás gazdálkodást. A magyar tanya tavaly ősz óta hivatalosan is „hungarikum”.

A táji környezet konfliktusait elemezte tovább a Duna-Tisza közti Homokhátságon HOYK Edit (társszerzők FARKAS Jenő Zsolt, LENNERT József). Kiváló előadásban mutatta be, hogy a globális klímaváltozás és az antropogén változások hogyan hatnak együtt, kumulált módon erre a nagyon érzékeny tájra (pl. talajvízszint-süllyedés, az erőteljes iparosítás nyomán is növekvő vízkivétel, szélsőséges csapadékeloszlás, hőségnapok növekvő száma stb.). A hatások és azok előadásban bemutatott kölcsönös összefüggései fokozódó konfliktusokat hozhatnak e tájra a közeljövőben.

DEZSŐ József (társszerzők: LÓCZY Dénes, CZIGÁNY Szabolcs, GYENIZSE Péter, TÓTH Gabriella) egy – a napisajtóban is évek óta meg-megjelenő – téma, az Ős-Dráva árterének rehabilitációját előkészítő kutatásokról adott nagyon alapos, részletes, gazdagon illusztrált áttekintést. A pécsi munkaközösség lengyel kutatókkal is kiegészülve, több éves munkával készítették el azt a komplex természeti tájértékelést, aminek a negyedórás és nagyon dinamikus, élvezetes interpretációját hallhattuk. Ebben bepillantást kaptunk a talajtani, morfológiai, hidrológiai viszonyokba, s abba, hogy végül mit lehetne/kellene tenni ahhoz, hogy az e jobb sorsra Ormánság vizes tájrehabilitációja nyomán javulhasson a terület vízháztartása és gazdálkodási lehetősége.

Ugyancsak a pécsi geográfus „műhelyből” érkeztek a következő előadók: MÁTÉ Éva és TRÓCSÁNYI András (társszerző: PIRISI Gábor). Egy erőteljesen átalakuló kultúrtájnak, a Hegyhátnak a települési karaktereit elemezték igen látványos képanyaggal illusztrált előadásukban. A kutatás apropóját az adta, hogy tavaly minden magyar településnek ún., település-arcuati kézikönyvet (TAK) kellett készíttetni. E feladat annyira tipikus alkalmazott kultúrgeográfiai feladat, amennyire csak el lehet képzelni. Láthattuk: a vizsgált és bemutatott „zsugorodó falvak”, köztük számos zsákfalú, már csak nyomokban őrzik hajdani települési mivoltukat, sajátos nemzetiségi kultúrájukat, faluképüket, a „helyük szellemét”. Az erőteljes képi világú, nívós tudományos geográfus munka akár dokumentum-értékűnek is tűnhet.

Remek összegzését adták a szünet előtti előadásoknak CSORBA Péter és TURI Zoltán, akik egy teljesen új és hazánkban mondhatni úttörő jelentőségűnek tekinthető ún. tájkarakter-kutatásokról beszéltek. Arról a kísérletről, amelyik a jövő tájtervezése, természetvédelme, vagy akár vidékfejlesztése számára adhat muníciót ahhoz, hogy hazánk mely vidékein mely tájjelemek és miért lehetnek karakterisztikusan fontosak, sőt a legkülönbözőbb tájalkotó tényezőkhöz milyen – mint az előadásuk címében is jelezték – objektív mérőszámok, illetve skálák rendelhetők. A fejlett Európában már évtizedes kutatási tapasztalatok halmozódtak fel ebben a tárgykörben, amelyeknek honi adaptációja azért is fontos, mert hazánk is elfogadta és törvénybe

iktatta azt az Európai Tájegyezményt, aminek okos és sikeres alkalmazásához nélkülözhetetlenek lesznek ezek a kutatási eredmények. A munka egyes részei az új atlaszban már megjelennek.

Ezekhez a tájkarakter-kutatásokhoz is szinte szorosan kapcsolhatóan mutatott be egy nagyon érdekes gondolatmenetet, egy táji-idegenforgalmi szempontsört és értékelést, szintén igen gazdag képanyaggal illusztrálva KARACSI Zoltán (társszerzők: HORVÁTH Gergely, CSÜLLÖG Gábor, SZABÓ Mária). A nógrádi táj „geoturisztikai vonzereje” ugyan közismert, de ebből az interpretációból az derült ki, hogy a tudatos, földrajzi-geológiai, morfológiai, történelmi, települési, egyházi, kulturális, néprajzi értékeket felkereső művelt turista és idelátogató vendég többre vágyik. Arra, hogy ezek táji együttesét kínálják számára, megfelelő programokkal, idegenvezetéssel, fényképezési lehetőségekkel stb. *S a határ is átjárható már...* fejeződött be ezzel a fontos tanulsággal ez az érdekes alkalmazott földrajzi előadás.

DOBOS Anna a néhány éve elkezdődött munkálatoknak, a települési, a táji és megyei értéktáraknak a színes egyvelegéből kísérelte meg összerakni azt a fajta egyszerű, de látványos tájérték-katasztert, tablórendszert, ami érdekes módon eddig egy előadásban sem szerepelt ebben a formában. Az Egri-Bükkalján is minden helyi közösségben hozzáláttak azoknak a lokális értékeknek a felgyűjtéséhez, szakszerű leírásához, lefényképezéséhez, dokumentálásához, amelyek alapján rendre elkészülhetnek a „különböző szintű” értéktárak. Mondhatni ezeket „földrajzosította” a szerző, közben szétosztva a hallgatóság között egy szép kivitelű könyvet is e témáról. Ez is teljesen releváns és új alkalmazott földrajzi munka volt.

HEVESI Attila igazán klasszikus, jóízű vetítettképes természeti földrajzi előadást tartott a cserépváraljai Felső-szorosról. Elmondta, hogy ez az a völgy, amelyet egykor SZÉKELY András vulkanológus professzorával is bejárt, s aki nehezen hitte, hogy a Bükkalján van, amikor beértek ebbe a csodálatos szurdokvölgybe. A riolit-riodácit tufába bevésődött pliocén patakmeder és a hozzá kapcsolódó kisebb vízfolyások olyan, igazán vadregényes és kőzetformáiban látványos völgyet hoztak létre, amelyet nemcsak az útkönyvek, hanem az előadó szerint is az ország egyik legizgalmasabb és legérdekesebb természeti értékének, látványosságának kell tartanunk. Azt már csak hozzá kell képzelnünk a kialakulásához, hogy az egykori, lesüllyedt, körülbelül a mai Tisza vonalánál fekvő vulkánok hogyan lövellték ki 40-45 kilométerre – oldalra – azt a látatömeget, amiből ez a mai turistalátványosság ezen a viszonylag kis területen kialakulhatott.

EGEDY Tamás a legnépesebb szerzőgárda közös eredményeit prezentálta. (Társszerzők: KOVÁCS Zoltán, SZIGETI Csaba, FARKAS Jenő Zsolt, LENNERT József, SZABÓ Balázs, KONDOR Attila). Már az előadás címe is sokat sejtetett: *A területhasználat és az ingázásból eredő ökológiai lábnyom változásai a budapesti várostérségben*. A sokoldalú és sokszereplős kutatás alapos módszertani és statisztikai bázisra építve tárta fel a főváros környéki változások egyes – egymással is szoros összefüggésben álló – földrajzi tényezőit. A területhasználat változása ugyan hosszú évtizedek óta tart, de 2000 után különösen felgyorsult, egyre súlyosabb környezeti konfliktusokat okozva (beépített területek gyors növekedése, illegális építkezések stb.) a vizsgált területen. Ugyanezen jelenséggel párhuzamosan szintén az elmúlt másfél évtizedben az ingázás is újra emelkedni kezdett, s nemcsak a központi város felé, hanem a városok között is, lényegesen megnövelve a gépkocsi használatot és az ún. ökológiai lábnyom nagyságát. Sajnos a várospolitikai, illetve a településtervezési nem igen tud mit kezdeni ezekkel dinamikus és a táji-környezeti terhelést erősen megnövelő változásokkal. Talán ezért is fontos, hogy a geográfusok ilyen és ehhez hasonló kutatásokkal hívják fel a figyelmet a táj jövője felélésének veszélyeire.

Talán e rövid felsorolásszerű tudósítás is jól mutatja, hogy honi geográfiánk műhelyeiben – Budapesten, Egerben, Debrecenben, Szegeden, Pécsen és Kecskeméten – mindenképpen figyelemre méltó kutatások zajlanak, s helyes volt a tájakat aktuálisan a középpontba helyezni. Így e konferencián, mindkét szakterület, a természet- és társadalomföldrajz szót kapott képviselői

is igyekeztek a geográfia táji szintézisére is törekedni, ami szerintem változatlanul a földrajz egyik legfontosabb feladata. Számos ún. alkalmazott földrajzi munkát is halhattunk, ami negyedszázaddal az egyszakos egyetemi geográfus képzés megindulása után szintén fontos eredmény, s jobb esetben növelheti tudományterületünk presztízsét és gyakorlati felhasználhatóságát.

A bizottságok elnökeinek (CSORBA Péter, DÖVÉNYI Zoltán), akik végig korrekten elnökölték is az ülészakot, mindenképpen köszönet jár a rendezvény megszervezéséért. Egyetlen megjegyzésem maradt csak ezen írás végére: meg kellene fontolni, hogyha többen az ország különböző csücskeiből felutazunk a székesfővárosba akadémiái előadást tartani, akkor bár elismerem a felgyorsult világ igényeit és a diavetítés adta technikai előnyüket is, mégis talán emberségesebb és hatásosabb volna, ha előadók nem 15, hanem minimum 20 percet kaphatnának mondanivalójuk kifejtésére. Az időnkénti kapkodás, a hadarás, az elnökök kényszerű rigorózussága (akár egy 15 perces egyetemi szigorlaton vagy záróvizsgán) az idősebb hallgatóságot (és az előadókat) némileg zavarta.

Bár ez nem von le semmit abból a tényből, hogy érdekes és nívós volt a III. MTA Földrajzi nap. Láthattuk a magyar tájakat – sajátosan és valóban – geográfus ecsettel megfest(etet)ve.

Csatári Bálint, Kecskemét – Szeged